

Róluk – nélkülük

Reformkori vita a jobbágyok felszabadításáról

HOGYAN SEGÍTSÜNK A SZEGÉNYEKEN?

4/1 EGYÉNI KÉRDŐÍV

Az alábbiakban néhány gyakran elhangzó állítást olvashatsz a szegénységről, és arról, hogy mit lehetne tenni ellene. Ha egyetértesz az állítással, karikázd be az igent jelölő „I” betűt! Ha nem értesz egyet vele, karikázd be a nemet jelölő „N” betűt!

Ezt a feladatot nem lehet elrontani: nincs jó vagy rossz felelet. Ezért ne gondolkodj sokáig a válaszon, dönts az első érzésed alapján!

1.	Minden ember maga tehet róla, ha nem képes kitörni a szegénységből.	I	N
2.	Az állam és a politikusok feladata, hogy törvényekkel és rendeletekkel megszüntessék a szegénységet.	I	N
3.	Szegények mindig voltak és mindig lesznek; ezt senki és semmi nem tudja megakadályozni.	I	N
4.	A gazdagoknak a zsebükbe kellene nyúlniuk, és önkéntes adományokkal kellene segíteniük a szegényeken.	I	N
5.	A szegényeknek hiába akarunk kívülről segíteni. Akár pénzt adunk nekik, akár munkát, aki olyan, az úgylis újra szegény lesz.	I	N
6.	A szegényeken úgy segíthetünk, ha munkát adunk nekik.	I	N
7.	A szegényeket folyamatosan támogatni kellene, mert úgysem tudnak kitörni nehéz helyzetünkből.	I	N

REFORMKORI GONDOLKODÓK A NÉPRŐL

4/2

CSOPORTOS FELADATLAP

1. Olvassátok el az alábbi szállóigéket, majd válaszoljatok az ezeket követő kérdésekre!

„Soha nemzetet boldoggá és nagyvá elnyomott nép nem tett.” (Wesselényi Miklós)
 „Csak ott igazán boldog és virágzó a haza, ahol a földet szabad kezek művelik. Ott erős a nemzet, ahol a tulajdont és függetlenséget szabad kezek védik.” (Deák Ferenc)

Vajon miért éppen a nemesség képviselői fogalmazták meg e szállóigévé lett mondatokat a jobbságról?

.....

.....

Értelmezzétek a mondatokban szereplő NÉP és NEMZET fogalmát! Mit jelentettek ezek abban a korban, és mi volt a különbség a két fogalom között?

Nép = ...

Nemzet = ...

2. Olvassátok el a következő verset, és válaszoljatok az alatta lévő kérdésre!

Petőfi Sándor: A nép

Egyik kezében ekeszarva,	Miért hullajtja verítékét?
Másik kezében kard,	Amennyit ő kíván
Így látni a szegény jó népet,	Az eledelbül és ruhábul:
Így ont majd vért, majd verítékét,	Hisz azt az anyaföld magátul
Amíg csak élte tart.	Megtermené talán.

S ha jó az ellen, vért miért ont?

Kardot miért foga?

Hogy védje a hazát?.. valóban!...

Haza csak ott van, hol jog is van,

S a népnek nincs joga.

Hasonlítsátok össze a vers és a szállóigék tartalmát?

Azonosság: .....

.....

Különbség: .....

.....

FORRÁSSZEMELVÉNYEK

4/3A

1. csoport: *Viskólakók*

Az ország egyes részein a jobb módúak cseréppel, zsindellyel (=tetőfedésre használt deszkalapokkal) fedett házakban laknak, van két tiszta, bútorral berendezett szobájuk, ágynemű, házi felszerelés.

De az ország legtöbb megyéjében riasztó képet festenek a Magyarországon járt utazók, és más akkori leírások a jobbágyfalvakról. Egész falvak vannak vályogból és szalmával fedett, összetákolt viskókból. A jobbágy megszokta, hogy kémény nélkül építse fel a házát, mert a kéményért külön adó jár, a füstpénz. A füst az ajtón, tetőn dül ki, lélegzetfojtóan árasztja el az egyetlen helyiséget, ahol gyakran 4-5 család húzódik meg, felnőttek, gyerekek, nyavalyások, egészségesek egyaránt. Télen a háziállatok is beszorulnak, szinte megfoghatatlan, hogy férnek el. Az üveglakot nem ismerik, bútorzat: asztal, láda, pad.

A napi étkezéskor még mindig a kása, a hagyma és a lapos, fekete cipó kerül az asztalra. Szótt szalonnát is ritkán látnak. Néha baromfi, egy-egy nyúlfi színesíti az egyhangú táplálkozást. Tavasztól ősziig nemcsak az állatok, hanem a pór nép gyermekei is az erdőmezőn találják meg a napi betevőt: vadkörtét, szedret, galagonyát, gombákat, madártojást. Jóllakató húsos ételt csak lakodalomkor megaratáskor lehet, akiknek módja van rá. A legtöbbjének a savanyú cibere és a babos étel az élete.

2. csoport: *Kell-e a parasztnak műveltség?*

„A jobbágyok felemelkedésével kapcsolatosan azt az ellenvetést szokták tenni, hogy a nyomorult jobbágy engedelmes és mindenre alkalmazható, ellenben aki egy kissé megszédte magát, az már ilyen engedelmességet nem tanúsít, sőt gyakran ellenszegül urának. Feleltem erre: az lehet, hogy sokszor azok, akik a szegények közül meggazdagodnak, büszkéek és nyugtalanok lesznek, de ebből még nem következik, hogy minden jobb módú efféle lakos olyanná válik, ha jómódú és műveltebb lesz. [...]

A műveltebb, jobb módú parasztot a becsület eszközeivel könnyebb kormányozni; annak az úri szolgálat és a közszolgáltatások előnyére válандó jobb gazdasági eszközei lennének; a reá háruló kötelességeket pontosabban teljesítené; erkölcsi és tisztességi érzet által lenne áthatva; észszerűbben lenne engedelmes és képesebb volna az érintetlen hűségre.

Azok, akik a parasztot tudatlanságban megtartani kívánják... így szólnak: őseink korában a paraszt sem olvasni, sem írni nem tudott, de a földet mégis jól művelte és erkölcsileg sem volt rosszabb. Most közölük egyesek olvasnak és írnak, némelyek meg éppenséggel azzal töltik az időt, hogy könyveket is olvasnak; de sokkal többen is vannak ám, akik az uraság ellen panaszt emelnek és pert indítanak; akik a községeket felbujtják, azok leginkább írástudók, és a nép elcsábítói is ők. [...]

Viszont akik a parasztot nevelés, erkölcsileg és jobb művelés által javítani és hasznosabbá tenni kívánják, ezt felelik: legnagyobb kihágások ott merülnek fel, a legkegyetlenebb lázadások ott törnek ki, ahol a paraszt nyers és műveletlen. Ebben az állapotában a parasztról mondhatni, hogy az oly alárendeltségben van, mint a barom. De midőn aztán kitör, annál vadabb az ezáltal előidézett felfordulás, amiről saját hazánk történetének sok például felhozható eseménye tanúskodik.”

4/3B

3. csoport: Jobbágypanaszok

A Veszprém megyei Inota község jobbágyai I. Ferenc királyhoz: kérik az országgyűlés alkalmával orvosolja sérelmeiket. Irtásföldjeiket, legelőiket elvették, a borárultatási jogtól elütötték őket, elvették malmukat, s robotot, pénzes napszámot a legnagyobb dologidőben kell végezniök. (1802.)

A püspökladányi taksás jobbágyok a királyhoz: földjük nem lévén végső ínségre jutottak. Mikor kettejüket követségbe akarták küldeni a királyhoz, elzárták őket, és útiköltségüket elkobozták. (1840.)

A németmódosiak (Torontál vármegye, ma Szerbia) a vármegyétől kérnek védelmet az uradalom önkénye ellen, mert robotra hajtják őket, s így nem folytathatják mesterségüket. (1844.)

4. csoport A parasztok kiszolgáltatottságáról

„Szabad költözködést nyert a jobbágy, való; de azért már lehet-e őtet szabadnak mondani? Ne engedjük magunkat e szó által: szabad, megcsalatni. Ezen epitheton (jelző) itt a költözést, nem pedig a jobbágyot illeti. Szabadon költözhet; de költözése által szabad nem leszen. ... elhagyhatja urát. Való; de hová mehet? Más úrhoz! És mi feltétel alatt? A különbség csak ez: eddig szolgált folyvást egy urat; most már szolgálhat egymás után többeket. De szolgálnia folyvást kell, azaz örökösen kell. Ő tehát... örökös jobbágy lenni mindeddig meg nem szűnt; s bizonyosan nem is szűn meg, csak akkor, midőn a tulajdonszerezhetés örökös megváltásánál fogva néki megadatván, szolgaságból szabadságba saját erejével felemelkedhetik...” [..]

„...Vajon meg nem történik-e, hogy a kiküldött adóhajtó eljön az adózónak ágyát elvenni vagy hideg ősszel ajtaját leszaggatni? S midőn így a nyomorultnak beteg gyermekei a földön fetrengenek; midőn az éjszakai szél kunyhóján keresztülsüvöltöz; akkor igenis a kétségbeesés elkeseredésével ragadja el háznépétől az utolsó darab kenyeret, hogy árával tartozását szállíthassa. S ezen állapotban akarja a kormány a népet hagyni?”

4/3C

5. csoport: Nemesi vélemények a parasztság állapotáról (I.)

Wesselényi Miklós báró a Balítéletekről című munkájában leír egy vitát, amit nemesek folytattak a parasztság állapotáról. A felek véleményén keresztül jól tükröződnek a parasztságról és az örökváltságról szóló nemesi vélemények.

A nemesség az ország nagy részében többnyire bárdolatlan, vastag tudatlanságban, galád korhelységben s lusta henyeségben öli el idejét addig, míg a minden terheket hordó parasztság véres verítékivel műveli a földet, mely neki szigorú élelmén kívül csak egy hideg sírt ad bizonyos enyhéül, és míg vérevel oltalmazza azon hazát, amelyben ő nem is polgári tag, és melyben csak terhes kötelességekkel, de igen kevés szabadsággal bír...

Vessünk egy tekintetet hazánkban a parasztság életére... Az egybetódult mezei munkakor... a hét egy pár szép napját ura barázdájában kell töltenie, és kegyesen meg van neki engedve, hogy a többinek esője között a maga szénáját gyűjtse, búzáját arassa... [ha] letöltötte szolgálatját, és most már fordíthat vagy két napot öngazdaságára... jön a vármege hajdúja, és hajtja útcsinálni...

Nemcsak a szolgálat terhe alatt nyög, nemcsak a bot kínozza szegény földművelőt: nincs házi csende, nincs személye és létele bizonyos bátorságban; fajtalan földesura megszeplősíti leányát, elcsábítja feleségét, fiát – ha útjában áll vagy magára haragítja – katonának fogatja; ... a gazdát elüzi telkéről, kihajtja falujából...

Ha pedig az üldözést és önkény súlyát tovább nem tűrhetvén végtére panaszra fakad a paraszt, kihez folyamodik? Csakugyan nemeshez, az ő kínzója felekezetéhez...

6. csoport: Nemesi vélemények a parasztság állapotáról (II.)

Wesselényi Miklós báró a Balítéletekről című munkájában leír egy vitát, amit nemesek folytattak a parasztság állapotáról. A felek véleményén keresztül jól tükröződnek a parasztságról és az örökváltságról szóló nemesi vélemények.

Nem tagadom én, történik a paraszttal bánásban sok olyan, ami nem helyes, sőt lehet, hogy kegyetlenségek is estek, s talán most is van arra példa: de vannak törvények és rendszabások is, melyek minden helytelenségre, ami paraszt ellen tétetik, büntetést rendelnek; személyválogatás nélkül végrehajtja a kormány törvényeink rendelkezéseit mindazok ellen, kik törvény által elejekbe szabott korlátjaikon túllépnek...

A földesúr jószágában lakó parasztinak is apja, védangyala, jótevője lehet és gyakran valóban az is; ... hozzá folyamodnak bajaikban, testi-lelki segédelmet ő nyújt nekik, és örömeik közösek. Szorosan egybe lévén a földesúr gyarapodása parasztjai boldogságával kötve, így tennie tulajdon haszna és okos számítás...

... lelkemből óhajtom, hogy törvényesen javíttassék a földnép állapota, könnyíttessék sorsa, de azt most nem gondolom kivihetőnek... arra sem a nemességet, sem a parasztokat nem hiszem még megérve lenni. ...

A parasztkról szólva ... tudatlanság, bárdolatlanság uralkodik nagyobb részén; sok szabadságot, juszt adni még most neki, annyit tenne, mint gyermek kezébe kést adni: magát vérezné vele. Ezért készíteni kell előbb. A földnép művelésén kezdjük a dolgot; falusi oskolák, idegen nyelvek [nyelvük] megmagyarosítása, nép kezébe illő, ész és szívét képző jó kézikönyvek: ezek a fő dolgok, ezeket kell előrebocsátani. ... Hogy lappang még nálunk sok előítélet a parasztság ellen... maga a parasztság is szolgálat arra sok okot: oly butaság, restség, henye korhelység és kártékony erkölcstelenség van sok helyt a parasztk közt, hogy szinte lehetetlen megvetéssel nem tekinteni reájok;...

FALUSIAK AZ ÖRÖKVÁLTSÁGRÓL

4/4A

SZEREPKÁRTYÁK

1. Módos gazdák

Nagy földterület, földművelés, állattenyésztés, szőlő- és gyümölcsstermesztés, borkészítés, stb. jellemzi tevékenységüket. Béreseket, cselédeket, napszámosokat dolgoztatnak a földjükön házukban. Gyakran nagyobb vagyonnal rendelkeznek, mint az elszegényedett kisnemesek.

2. Egésztelkes jobbágyok

Főleg földművelést folytatnak családjukkal együtt. Nagy munkáknál (pl.: aratás) azonban napszámosokat is fel kell fogadniuk. Ki vannak szolgáltatva az időjárás és az elemek kényének-kedvének, gyakran előfordul, hogy egy-egy jégeső, árvíz minden vagyonukat elviszi. Ha jó termésű év köszönt be, akkor az adó kifizetése után még marad eladnivalójuk is.

3. Résztelkes jobbágyok

A földterület, amelyen gazdálkodnak, már nem elég a családjuk megélhetéséhez és az adók kifizetéséhez. Ők azok, akik bizony napszámos munkát is kénytelenek vállalni a gazdáknál, hogy nagy nehezen, szűkös körülmények között megéljenek a családjukkal. Elszegényedésük miatt közülük kerül ki a legtöbb zsellér, cseléd, napszámos.

4. Zsellérek, napszámosok

Földjük már nincs, általában a falu szélén laknak szegényes házakban, viskókban. A földesúrnál kevésbé, inkább a gazdáknál vállalnak idénymunkát, napszámot. Gyakran éheznek a család, megtizedeli őket a betegség, a járványok, elárverezik még a tetőt is a fejük fölül.

5. Jegyzők

Jogot tanult emberek, sokan elszegényedett nemesek. A földesúr és a falu jogi ügyeit intézik. Kapcsolatban vannak az egyszerű jobbágyokkal, ismerik azok életét, hiszen általában ők is a faluban laknak. Tanultságuk révén viszont a falusi értelmiség: pap, tanító, patikus közé számítanak. Ismerik az örökváltság fogalmát, sokat vitatkoznak annak hasznosságáról.

FALUSIAK AZ ÖRÖKVÁLTSÁGRÓL

4/4B

CSOPORTOS FELADATLAP

Saját szerepeteknek megfelelő módon válaszoljatok az alábbi kérdésekre!

A paraszti társadalom melyik rétegét képviselitek?

.....

Vajon ismerhetitek-e az örökváltság fogalmát? Ha igen, mit hallottatok róla eddig?

.....

.....

Vajon tudjátok-e, hogy mi a különbség a kötelező és az önkéntes örökváltság között? Ha igen írjátok le! Ha nem, magyarázzátok meg az okát!

.....

.....

Milyen jövőt képzeltek el magatoknak?

.....

.....

.....

Gyűjtsetek érveket saját nézőpontotokból!

Az örökváltság mellett	Az örökváltság ellen

VITA A POZSONYI DIÉTÁN

4/5

ÚTMUTATÓ A SZEREPJÁTÉKHOZ

Akár az önkéntes, akár a kötelező örökváltság pártján álltok, fel kell készülnötök érvekkel nézeteitek alátámasztására! Találjatok ki példákat, eseteket, amelyekkel szemléltetitek véleményeteket.

Nem baj, ha szenvedéllyel és meggyőződéssel beszéltek majd, de tartsátok be a parlamenti formákat: csak az beszélhet, aki szót kapott.

A felkészüléshez használhatjátok a tankönyvet, a történelmi olvasókönyvet, és az alábbi fogalomtárat is.

Felhasználható kifejezések

Jobbágy

Magyarországon a 13. sz. közepétől a földesúri joghatóság alatt álló szabad parasztok neve. [...] A magyar jog szerint a ~ földjét csak használatba kapta urától, az irtásföldek, szőlők, munkaeszközei tulajdonát képezték, kisebb jogvitáiban földesura joghatósága, az úriszék alá tartozott, a földesúrnak különböző adót fizetett, melyet az urbárium rögzített. [...]

Jobbágyfelszabadítás

A jobbágyság kötöttségeinek (személyi, földesúri szolgáltatások, egyházi tized stb.) jogi eltörlése.

Örökváltság

A jobbágyfelszabadítás egyik módja. A jobbágyság a használatában levő úrbéres földek tulajdonjogának és az úrbéri terheknek meghatározott váltságösszeg lefizetésével történő megváltása. Az 1839-40. évi reformországgyűlésen elfogadott önkéntes ~ alapján a kárpótlás összegében és módjában a jobbágnak földesurával kellett egyezkednie, aki a feltételek nagy részét meghatározta. Az állami kárpótlás mellett kötelező jelleggel végrehajtandó ~ elfogadására az 1848. évi utolsó rendi országgyűlésen került sor.

Úrbéres terhek

Állami adók: hadi adó, forspont, portio

Egyházi adó: tized

Földesúri adók: kilenced, robot, ajándék, közmunka

Úriszék

A földesúr bírósága, melyen elsősorban a jobbágyok egymás közötti ügyeiben ítéleztek. A földesúrnak joga volt a jobbágyokkal szembeni saját ügyeit is az ~ elé vinni, és ott egy személyben felperesként ill. bíróként fellépni.

(*Történelmi fogalmak kisszótára*, Korona Kiadó, Budapest, 1996.)

SZÓNOKOK A POZSONYI DIÉTÁN

4/6

ÚTMUTATÓ A SZÓNOKLATOK ELKÉSZÍTÉSÉHEZ

Az irodalomórán tanultak alapján készítetek szónoklatot az örökváltság ügyében (melyik lenne a kívánatos forma: az önkéntes-e vagy inkább a kötelező, szükség van-e egyáltalán bármiféle beavatkozásra, vagy felesleges, stb.)

Ügyeljete a szónoklat felépítésére (érvek, ellenérvek, indoklás, következtetés)! És ügyeljete a szónoklat formájára is: a hallgatóság megszólítása, az érdeklődés felkeltése, tételmondat, példák, indoklás, következtetés.

Használjátok a szónoki kérdést mint formát, és az érzelmi töltéssel bíró korabeli kifejezéseket (pl.: haza és haladás, szent kötelesség, a szenvedő pór nép, a haza üdve...), valamint az alábbi szakszavakat!

Felhasználható kifejezések

Jobbágy

Magyarországon a 13. sz. közepétől a földesúri joghatóság alatt álló szabad parasztok neve. [...] A magyar jog szerint a ~ földjét csak használatba kapta urától, az irtásföldek, szőlők, munkaeszközei tulajdonát képezték, kisebb jogvitáiban földesura joghatósága, az úriszék alá tartozott, a földesúrnak különböző adót fizetett, melyet az urbárium rögzített. [...]

Jobbágyfelszabadítás

A jobbágyság kötöttségeinek (személyi, földesúri szolgáltatások, egyházi tized stb.) jogi eltörlése.

Örökváltság

A jobbágyfelszabadítás egyik módja. A jobbágyság a használatában levő úrbéres földek tulajdonjogának és az úrbéri terheknek meghatározott váltságösszeg lefizetésével történő megváltása. Az 1839-40. évi reformországgyűlésen elfogadott önkéntes ~ alapján a kárpótlás összegében és módjában a jobbágnak földesurával kellett egyezkednie, aki a feltételek nagy részét meghatározta. Az állami kárpótlás mellett kötelező jelleggel végrehajtandó ~ elfogadására az 1848. évi utolsó rendi országgyűlésen került sor.

Úrbéres terhek

Állami adók: hadi adó, forspont, portio

Egyházi adó: tized

Földesúri adók: kilenced, robot, ajándék, közmunka

Úriszék

A földesúr bírósága, melyen elsősorban a jobbágyok egymás közötti ügyeiben ítéleztek. A földesúrnak joga volt a jobbágyokkal szembeni saját ügyeit is az ~ elé vinni, és ott egy személyben felperesként ill. bíróként fellépni.

(Történeti fogalmak kieszótára, Korona Kiadó, Budapest, 1996.)

ÉRTÉKELŐ LAP

4/7

Válaszoljatok röviden írásban az alábbi kérdésekre!

A foglalkozás melyik része tetszett a legjobban nektek? Indokoljátok is meg! (dokumentumelemzés, idézetek, szituációs játék, országgyűlési vita, szónoklat stb.)

.....

.....

.....

.....

.....

A foglalkozás mely részéből tanultatok a legtöbbet? Melyik volt szerintetek a leghasznosabb?

.....

.....

.....

.....

.....

Kiknek a munkáját láttátok a legjobbnak ezen a foglalkozáson? Indokoljátok is meg!

.....

.....

.....

.....

.....

